

Název studijního předmětu:

Botanická cvičení v terénu (BOT/CTPX)

Typ studijního předmětu: 1. r. učitelské kombinace s Bi

Letní semestr 2014/2015: 2 kredity

Rozsah studijního předmětu: 5. - 8. 5. 2014

Forma výuky studijního předmětu: exkurze

Vyučující: RNDr. B. Navrátilová, Ph.D.

Ukončení studijního předmětu: zápočet

Literatura:

Slavíková Z. (1988): Terminologický slovník. Květena I., Eds. Hejný a Slavík, Academia, Praha, 130-153

Botanický klíč (dle dostupnosti)

Vzít s sebou: sportovní pohodlnou obuv a oblečení, blok, tužku, deštník nebo pláštěnku, svačinu, botanický klíč, se kterým umíte pracovat (1 pro skupinu 2-4 studentů), lupu (8 – 12,5 x, kdo vlastní), repelent, **léky**, které užíváte.

Jízdné MHD si hradí každý sám.

Program pro akademický rok 2014/2015 (Podle počasí může být aktuální změna!!!)

4. 5. pondělí: sraz 8:30 před palmovým skleníkem ve Smetanových sadech
program: skleníky / Flora (procvičování morfologie)

5. 5. úterý: sraz 8:40 1. skupina - Tržnice, zastávka autobusu MHD č. **18** odjezd v 8:43
výstup Horka na Moravě, škola
2. skupina - Tržnice, zastávka autobusu MHD č. **20** odjezd v 8:42
výstup Horka na Moravě
program: Horka na Moravě (po červené značce) - hřbitov - Panenský les -
ramena řeky Moravy – Horka na Moravě (po červené značce, pak po
zelené) návrat z Horky do Olomouce (cca 13 - 14 hod)

6. 5. středa: sraz 8:30 před palmovým skleníkem ve Smetanových sadech
program: botanická zahrada PřF UP
Smetanovy sady
práce s klíčem

7. 5. čtvrtek: sraz 8:40 1. skupina - Tržnice, zastávka autobusu MHD č. **18** odjezd v 8:43
výstup Poděbrady (zastávka je na znamení)
2. skupina - Tržnice, zastávka autobusu MHD č. **20**, odjezd v 8:42
výstup Poděbrady (zastávka je na znamení)
program: Plané loučky, návrat do Olomouce (cca 12 - 13 hod)

8. 5. čtvrtek: státní svátek (volno)

Zápočet ze cvičení bude udělen ve cvičení z obecné botaniky v zápočtovém týdnu.

Terminologický slovník

Botanická cvičení v terénu (CTPX)

(RNDr. B. Navrátilová, Ph.D.)

LIST

- celistvý = jednoduchý list s nečleněnou čepelí, bez úkrojků a hlubších zářezů
celokrajný = s hladkým okrajem, bez zubů
čárkovitý = s úzkou, mnohokrát delší než širokou čepelí, po celé délce stejně široký
četný = list dlanitě složený ze tří až mnoha lístků
členěný = jednoduchý list s čepelí členěnou zářezy v úkrojky, které spolu na bázi souvisejí
dílný = jednoduchý list, členěný do 2/3 k hlavní žilce nebo ke spodině čepele v úkrojky
dlanitě nebo zpeřeně uspořádané (dlanitodílný, peřenodílný)
dužnatý = masitý, tlustý, šťavnatý
dvoulaločný = čepel na vrcholu vybíhá ve 2 laloky
eliptický = jednoduchý list s čepelí 2x delší než širokou, k oběma koncům stejně zúženou,
na koncích tupou, uprostřed nejširší (2:1)
hrálovitý = jednoduchý list s čepelí dole vybíhající ve 2 špičaté, rozestálé nebo na konci
nahoru zakřivené laloky, svírající tupý úhel
hrotitý = na konci tupý, s nasazeným hrotem
chobotnatý = jednoduchý list s okrajem mělce členěným, zářezy i laloky zaokrouhlenými
jednoduchý = celistvý nebo členěný list, není složený ze samostatných lístků
jehlicovitý = úzce čárkovitý, zpravidla tuhý (jehlice)
kadeřavý = list s čepelí zejména na okraji zvlněnou
kápovitý = list na vrcholu čepele okraji srostlý a tvořící kápovitou dutinu (*Poa* sp.)
klaný = jednoduchý list členěný do 1/2 k hlavní žilce
klínovitý = jednoduchý list s čepelí 2-4 x delší než širokou, nahoře nejširší a uťatý, dolů zúžený
kopinatý = jednoduchý, s čepelí 3-4 x delší než širokou, v dolní třetině nejširší, k oběma
koncům se pozvolna zužující (3:1)
kopist'ovitý = jednoduchý, s čepelí 2-4 x delší než širokou, nahoře nejširší a zaokrouhlenou,
dolů znenáhla zúženou
kosníkovitý = jednoduchý, s čepelí na bázi klínovitou, na vrcholu zašpičatělou, v dolní 1/3
nejširší, tvar asymetrického kosočtverce (*Chenopodium* sp.)
kosočtverečný = jednoduchý, s čepelí ve tvaru kosočtverce
kracovitý = jednoduchý zpeřeně členěný s koncovým úkrojkem největším a postranními
úkrojky dolů zakřivenými, postupně menšími
laločnatý = jednoduchý, rozčleněný asi do 1/3 směrem k hlavní žilce nebo ke spodině čepele
oblými zářezy nebo laloky
ledvinitý = jednoduchý ve tvaru ledviny, širší než dlouhý, nahoře široce zaokrouhlený, dole
tupě vykrojený
lichozpeřený = list zpeřený, s větvením zakončeným jedním lístkem
lyrovitý = jednoduchý nebo složený s koncovým úkrojkem nebo lístkem neděleným a
mnohem větším než úkrojky nebo lístky postranní, které jsou přímo odstálé
a k bázi listu se zmenšující
mečovitý = list s čárkovitou čepelí, obrácený hranou k lodyze
nesouměrný = list, jehož obě části čepele po stranách střední žilky nejsou zrcadlově shodné
nit'ovitý = velmi tenký, dlouhý
objímavý = přisedlý list, jehož čepel je na bázi hluboce vykrojena a oba úkrojky přesahují
šířku lodyhy
obkopinatý = list obráceně kopinatý, tj. v horní 1/3 nejširší

obsrdčitý = list s obráceně srdčitou bází, tj. na vrcholu vykrojený (*Oxalis* sp.)
 obvejčitý = list s obráceně vejčitou čepelí, tj. v horní 1/3 nejširší
 okrouhlý = list s čepelí jednoduchou přibližně kruhovitou (1:1)
 panašovaný = list s bílými nebo žlutými skvrnami nebo proužky bez listové zeleně
 páskovitý = list široce čárkovitý, dlouhý s okraji rovnoběžnými (*Narcissus* sp.)
 pilovitý = list s okraji čepele se zuby a zářezy špičatými a dopředu namířenými, s přední stranou zubů kratší než zadní
 drobně pilovitý = s okrajem čepele s drobnými zuby
 podlouhlý = list s čepelí asi 3 krát delší než širokou, uprostřed nejširší, k oběma koncům stejnoměrně zúženou
 podpurný = list, z jehož úžlabí vyrůstá postranní větev
 prorostlý = přisedlý list s čepelí objímající kolem dokola stonků jakoby prorůstal listem
 přetrhovaně zpeřený = zpeřený list, u kterého se střídají jářma velkých a malých lístků
 přisedlý = bez řapíku
 rourkovitý = dutý list ve tvaru trubičky
 sbíhavý = přisedlý list s okraji čepele sbíhajícími jako křídla nebo žebra po lodyze
 sečný = jednoduchý list rozdělený až k hlavní žilce nebo ke spodině čepele v úkrojky zpeřeně nebo dlanitě uspořádané
 složený = list s čepelí složenou ze samostatných lístků
 srdčitý = jednoduchý s čepelí u řapíku ostře vykrojenou a s laloky zaokrouhlenými, na vrcholu zašpičatělý
 střelovitý = jednoduchý s čepelí na bázi vykrojenou v ostrém úhlu ve dva špičaté laloky směřující šikmo dolů
 sudozpeřený = zpeřený s větvenem zakončeným hrotem nebo úponkou, nikoliv lístkem
 šídlovitý = list ve tvaru šídla
 špičatý = list s čepelí zužující se ve špičku (v nepřilíh ostrém úhlu)
 štětínovitý = čárkovitý, tenký ale dosti tuhý list (až pichlavý)
 štítnatý = list s čepelí přisedající k řapíku nikoliv okrajem, ale středem
 trojúhelníkovitý = jednoduchý s čepelí tvaru rovnoramenného trojúhelníku
 uťatý = list s čepelí na vrcholu nebo na spodině rovně ukončenou
 vejčitý = list s čepelí 2 krát delší než širokou, v dolní třetině nejširší, v obrysu vejce
 vroubkovaný = list s okraji čepele mělce členěnými ostrými zářezy v zaokrouhlené zuby
 vyhlodávaný = list na okraji nepravidelně a nestejně zubatý, s tupými nebo zaokrouhlenými zářezy a špičatými úkrojky
 vykrajovaný = list s okraji čepele mělce laločnatými, se zaokrouhlenými zářezy i laloky
 vykrojený = list s čepelí bez špičky, na vrcholu s tupým výkrojkem
 zaokrouhlený = list s čepelí na vrcholu bez špičky, obrysu kruhového oblouku
 zašpičatělý = list s čepelí pozvolna se zužující ve velmi ostrém úhlu v delší špičku
 znožený = list členěný se znoženou žilnatinou
 zpeřený = list složený s lístky sestavenými ve dvou řadách proti sobě
 zubatý = jednoduchý list s tupými zářezy a špičatými zuby na okraji čepele, směřujícími rovně nebo mírně k vrcholu čepele

Květ

acyklický = květní orgány vyrůstají ve šroubovici
apetální = bezkorunný = květ bez koruny
asymetrický = nepravidelný = žádná rovina souměrnosti
bezobalný = nahý = achlamydeický = bez květního obalu
bisymetrický = mající dvě roviny souměrnosti (navzájem kolmé)
cyklický = květní části uspořádány v kruzích
četný = s určitým počtem členů v jednom kruhu (trojčetný = trimerický, ...)
haplochlamydeický = s jedním květním obalem (bez koruny)
choritepální = s volnými okvětními lístky
jednopohlavný = jen s tyčinkami nebo jen s pestíkem
kleistogamický = trvale uzavřený (samosprašný)
oboupohlavný = květ s tyčinkami a pestíky
perigynický = s polospodním semeníkem
pestíkový = samičí = květ jen s pestíkem nebo pestíky
prašnický = samčí = květ jen s tyčinkami
pravidelný = aktinomorfni = radiální = květ, který lze rozdělit více než 2 rovinami
souměrnosti různobalný = heterochlamydeický = s květními obaly rozlišenými na K a C
souměrný = zygomorfni = monosymetrický = květ, který lze rozdělit jen 1 rovinou
souměrnosti spirocyklický = s květními orgány zčásti ve šroubovici, zčásti v kruhu nebo kruzích stejnobalný = homochlamydeický = okvěti, nerozlišené květní obaly
syntepální = se srostlými okvětními lístky

Koruna

baňkovitá = srostlolupenná, dole kulovitě rozšířena, nahoře zúžena v hrdlo
dvoupyská = - „ - , souměrná, rozdělená na horní a dolní pysk s ústím otevřeným
jazykovitá = - „ - , dole trubkovitá, výše rozšířená v plochý jazyk (ligula)
kolovitá = - „ _ , s kratičkou trubkou a lemem rozloženým do plochy (*Veronica*)
kulovitá = - „ - , s kulovitou trubkou a úzkým hrdlem a lemem (borůvka)
nálevkovitá = - „ - , s kratší nebo delší trubkou, nahoře znenáhla nálevkovitě rozšířenou
prchavá = opadávající před úplným rozvinutím květu (*Vitis*)
pyskatá = viz dvoupyská
řepicovitá = srostlolupenná, pravidelná, dole dlouze trubkovitá, nahoře náhle rozšířená v široký plochý okraj, lem
srostlolupenná = srostloplátečná, složená z korunní trubky a lemu
šklebivá = dvoupyská koruna s uzavřeným ústím a vysoko vypouklým patrem dolního pysku, při bočním smáčknutí se většinou rozevře
tlamatá = pyskatá koruna se široce otevřeným ústím (*Lamium*)
trubkovitá = srostlolupenná, v podobě trubky
volnolupenná = tvořená nesrostlými korunními lístky
zvonkovitá = srostlolupenná, ve tvaru zvonku

korunní lem = volná část srostlolupenné koruny, někdy rozdělená v cípy
plenky = přeměněné a zakrnělé okvětní lístky vnitřního kruhu okvěti Poaceae
plevy = 1-3 listeny na bázi klásku Poaceae
plucha = listen na bázi květu v klásku Poaceae
pluška = dva metamorfované a srostlé lístky vnějšího kruhu okvěti Poaceae

Květenství

homotaktické = složené květenství tvořené jen hroznovitými nebo jen vrcholičnatými květenstvími

heterotaktické = složené květenství tvořené kombinací hroznovitých a vrcholičnatých květenství

hroznovité = racemózní = s postranními květními stopkami nepřerůstající terminální květ, rozkvétá odzdoła nahoru, u plochých květenství od okraje ke středu, vrcholový nebo středový květ je nejmladší

složené = skládající se z jednoduchých květenství

vrcholičnaté = cymózní = hlavní květní stopky převyšují zkrácené větveno, rozkvétají zhora dolů, u plochých typů od středu k okraji

Vybrané mezinárodní značky používané v květních vzorcích

Znak	Vysvětlení znaku
$\oplus$	Pravidelný květ (aktinomorfní, polysymetrický)
$\downarrow$	Souměrný květ (zygomorfní, monosymetrický)
$\otimes$	Oboupohlavný květ
$\oplus$	Samčí květ
$\otimes$	Samičí květ
P	Okvětí (perigon)
K	Kalich (calyx)
k	Kalíšek (calyculus)
C	Koruna (corolla)
A	Soubor tyčinek (andreceum)
st	Patyčinka (staminodium)
G	Soubor plodolistů (pestík; gyneceum)
$\overline{\text{G}}$	Svrchní semeník
$\underline{\text{G}}$	Spodní semeník
$( )$	Srostlé části
$[ ]$	Srostlé části (např. tyčinky jsou vetknuty do srostlých květních obalů)
∞	Velký počet květních částí

Vysvětlivky:

$\downarrow \otimes \text{K} (5) [\text{C} (5) \text{A} 2+2] \underline{\text{G}} (2)$ - květní vzorec čeledi **hluchavkovitých** (*Lamiaceae*)

Květ hluchavkovitých je souměrný, oboupohlavný, kalich má srostlý z 5-ti částí, koruna je srostlá z 5-ti částí, andreceum tvoří 4 tyčinky (2 s kratší nitkou, 2 s delší nitkou; tzv. dvoumocné tyčinky) vetknuté do srostlé koruny, soubor plodolistů (gyneceum) je tvořen svrchním semeníkem srostlým ze dvou plodolistů.